

Проф. д-р Татјана Велкова¹

НЕКОИ НОВИ СОЦИОПАТОЛОШКИ ПОЈАВИ- КАРАКТЕРИСТИКИ И ПРЕВЕНЦИЈА

1.04 Стручна статија

УДК: 343.97:343.85
316.624.3-053.6

Апстракт

Манифестациите на социопатолошките појави денес, било да станува збор за личните растројства-социопатиите, за растројствата на општествениот механизам или за социјалните болести, секојдневно добиваат нови форми и карактеристики. Во основа на сите овие нови форми е изборот на однесување, особено од страна на младите, кое е „во мода“ и со кое, за жал, се бара потврда за сопствената „супериорност“ над другите. Ваквата иреална и лажна „супериорност“ – надмоќ, се движи кон брутална безобзирност, па сè почести се случаите на врсничко насилство, масовно дрско и нецивилизирано однесување, немотивирано или без оправдан мотив вршење тешки кривични дела и сл. Општествената реакција кон нив мора да биде што поблаговремена, посеопфатна и поефикасна, со оглед на масовноста и сè поголемата видливост на општествено неприфатливите општествени однесувања.

Авторот на трудот прави обид за анализа на некои нови социопатолошки појави, интернетманијата и врсничкото насилство, кои иако не се сосема нови, сепак се манифестираат со сета жестокост и ирационалност, со што ја шокираат и вчудоневидуваат јавноста. Имено, нивното теориско елаборирање е можеби првиот чекор кон нивното целосно осознавање, со што се создаваат услови за превенција.

---

¹ Редовен професор, Прв приватен универзитет- ФОН, Факултет за детективи и безбедност и Факултет за правни науки, Скопје.
E-mail: tatjana.velkova@fon.edu.mk

Клучни зборови: социопатолошки појави, лични растројства, интернетманија, врсничко насилство, превенција.

Социопатолошките појави се масовни, општествено неприфатливи поведенија насочени, пред сè, кон поединецот и неговото најблиско опкружување- членовите на семејството. Специфична релација помеѓу лицето зафатено од социопатолошката појава и неговото однесување е состојбата на зависност од одредена супстанција (дрога, алкохол), односно потребата токму на тој начин да се однесува (проституција, вагабондажа, коцкање). Зависноста и дејството, пак, од одредени токсини-опијати или пак од повторувањето на одредено однесување условуваат поматување на свеста и разумот, губење на чувството за контрола, за самоконтрола и за одговорноста за последиците од сопственото однесување. Многу често, социопатолошките појави се поврзани меѓусебно, а по правило сите имаат директна или индиректна врска со криминалитетот, како најтешка форма на противправно однесување. Агресиите, меѓу кои посебен предмет на прочување во социјалната патологија е посветен на

самоагресиите (самоубиства и обидите за самоубиствата), исто така спаѓаат во тнр. класични лични растројства.

Социјалните болести и социјалните дезорганизации се, исто така, социопатолошки појави- растројства на општествениот организам и имаат посебни општествени реперкусии и специфични медицински, односно социолошки аспекти.

Заеднички карактеристики на сите социопатолошките појави се што тие претставуваат масовни девијантни и деликвентни појави со изразена тенденција на пораст, усложнување, потешки и појава на нови форми на манифестирање. Тие се во блиска меѓусебна причинско-последична (каузална) врска и во, исто така, каузална врска со криминалитетот, насочени најпрвин кон сопственото здравје и егзистирање и здравјето на најблиските, семејната кохезија и социјален статус, со голем степен на негативно влијание, а со тоа и со ризик врз општествените вредности и општествениот развој. Од овие причини, тие барат континуиран општествен ангажман за превенција и сузбивање.

1. Интернетманија

Листата на погоренабројаните класични социопатолошки појави секојдневно се проширува. Така, на класичната енумерација на социопатолошки појави би можеле да додадеме и нови форми. На оваа место ги најавуваме сè повидливите манифестации на еден нов вид социопатолошка појава- **интернетманија**, плод, поточно нус продукт на интензивниот информатички развој и неговиот досег во глобални- свтски рамки. Имено, покрај неспорните позитивни придобивки од интернетот, неговото негативно социјално значење е сè поизразено, особено врз младата популација која е „замаена” од негативните содржини на интернет сајтовите до тој степен што осетно се намалува нивното чувство за одговорност, времето и способноста за учење, се попречува нивното правилно воспитување и се отвара неверојатно голема можност за штетна и опасна комуникација, а со тоа и за нивна злоупотреба. На тој начин интернетот станува опасен и тешко контролиран инструмент што води кон масовно „бегање од реалноста” на младите. Масовноста и интензитетот на интернетманијата се сè повидливи: на улица, во средствата за јавен превоз и во автомобилите, во училиштата на часовите и институциите за работно време, во секој дом и во сите прилики, на маса, во кревет... Најголемиот број млади се

будат и заспиваат со интернетот. Последиците од зависноста од интернетот се, пред сè, од психолошка природа: промени на расположението, одбојност кон средината, нервоза, а потоа следат и проблемите со очите и рбетниот столб. Во корелација со психолошките карактеристики на личноста во фаза на раст, развој и созревање, интернетманијата повеќекратно влијае негативно врз надминување на адолесцентната нестабилност, несигурност, раздразливост, а истовремено формира искривена слика за човековите и цивилизациските вредности. Угледен американски прихијатар² тврди дека зачестеноста на интернетманијата е толку голема што треба да биде подведена во Дијагностичкиот статистички прирачник за менталните болести. Овој автор наведува четири главни форми на интернет зависност: - претераното служење со компјутер, односно интернетот, при што се губи чувство за време или се занемаруваат основните потреби како што се спиењето, храната, редовноста во вршење нужда; - настапување на кризи проследени со чувство на гнев, напнатост или депресија кога компјутерот е недостапен; - постојана потреба за што појака машина или софтвер за да се добие повеќе време за користење на интернетот; и – разновидни негативни последици по однесувањето: кавгацество, лажење, лоши резултати на школо или на работа, недружелјубивост, хроничен умор и друго.

Еден хрватски портал³ ја класифицира интерманијата за ментална болест и пренесува експертски ставови дека е најважно зависниците што поскоро да бидат вратени во реалниот живот, било со отстранување на компјутерот, било со посета на центрите за одвикнување. На овој портал изнесени се показатели дека во Хрватска има 400.000 зависници од интернет и дека е поголем бројот на девојките во однос на машката популација.

Најголемата стапка на зависност од интернет е регистрирана во Јужна Кореја, Кина, САД и останатите високо развиени држави, па така нпр. Во Јужна Кореја се смета дека зависноста од интернет е закана бр.1 за јавното здравје, со повеќе од 210.000 деца зависници. Исто така, последиците непосредно по здравјето и животот се огледаат во срцеви удари со смртни последици предизвикани од згругчување на крвта како резултат на предолгото седење пред компјутерот, сомнителна смрт на млади при третманот од зависности во Кина, кој до пред неколку години содржеше и физички казни за одвикнување.

И во актуелниот општествен амбиент во нашата држава проблемот на интернетманијата и штетното влијание на интернетот, особено врз најмладите, се согледува

---

² Dzerarld Blok, American journal of psychiatry, според Media centar Beograd, 2015.

³ www.metro-portal.hr, Kad internet postane bolest.

и анализира. Со тоа се истакнува потребата од продлабочени истражувачки проекти. Првично се определени поимот и видовите интернетманија,⁴ што најчесто се манифестира низ:

- користење-увид во веб страници со негативни содржини (насилство, порнографија, криминалитет и друго);
- виртуелна комуникација на „социјалните мрежи”, стекнување „пријателства” со непознати и изложување на опасност;
- играње видео игри и игри на среќа;
- аплицирање на сомнителни огласи;
- најчесто интернетманијата се огледа во штетно користење со комбинација од наведените начини;

За основни причини кои водат кон зависноста и воопшто кон изложување на опасноста од интернетманија, се нагласени следниве:

- чувство на осаменост на младите;
- сè поизразено отсуство на членовите на семејството од дома заради егзистенцијални причини, заради што доаѓа до нарушување на семејните односи и семејната атмосфера;
- љубопитност, желба за излегување од анонимност и свртување на јавноста кон себе, давање на важност на сопствената сексипилност и сл.;
- манифестирање на висока слобода на личноста и на духот на отвореност кон целиот свет;⁵

На ова место, повторно ја нагласуваме потребата од корисно и креативно организирање и реализирање на слободното време на младите, со што се стеснува просторот за замена на реалноста со виртуелен свет на опасни и штетни „можности”.

---

⁴ Арнаудовски Љупчо, Велкова Татјана, Социјална патологија, Второ изменето и дополнето издание, 2-ри Август С, Штип, 2017, стр. 635.

⁵ Арнаудовски Љупчо, Велкова Татјана, Социјална патологија, Второ изменето и дополнето издание, 2-ри Август С, Штип, 2017, стр. 636.

2. Врсничко насилство

Врсничкото насилство е сè понагласена димензија од девијантното однесување на младите. Како појава, претставува сложен и испреплетен контекст од сè поприсутното манифестирање на насилството како начин на секојдневно живеење⁶ и малолетната возраст на носителите на овој специфичен вид однесување, кои делат амбиент на заедничко егзистирање, нпр. училиштето, или други формални или неформални асоцијации на млади. Според нас, врсничкото насилство е најприсутно во училиштето и е поврзано со одвивање на образовниот процес: при одење и враќање од школо, во училишниот двор и во самите училишни простории- училниците и ходниците. Покрај насилството, загрижува и односот на набљудувачите кој најчесто е индиферентен и „сеирциски“. Со тоа, чувството на супериорност и надмоќ на, исто така, малолетните сторители се зајакнува и ефектот од извршеното насилство кај нив е високо изразен. Неспорно е, исто така, дека врсничкото насилство претставува специфична форма на малолетничката деликвенција, па дури и на малолетничкиот криминалитет. Критериумот за издвојување на ова форма малолетничка деликвенција е токму местото и околностите на извршување, на малолетни лица кои меѓусебно најчесто се познаваат и во иста средина реализираат одредени образовни, забавни, спортски или друг вид активности.

Некои истражувања во соседството,⁷ посветени на здравјето на школската популација во Србија, истакнуваат дека дури 15% од испитаниците ги злоставувало врсниците во неколку последни месеци, а 17% одговориле дека се злоставувани и лично доживеале некој вид насилство. Со тоа се констатира дека врсничкото насилство не стивнува. Целосно поразителен е фактот што врсничкото насилство се јавува кај сè помлада популација деца. Тепачки, навреди, вербално и психичко малтретирање и сè поприсутните понижувања на социјалните мрежи се, според оваа истражување, карактеристиките на врсничкото насилство. Цитираниот веб портал ги наведува екстремните случаи: „Влетале со стапови на час и ги претепаале учениците! Средношколец прободен со нож! Матурант претепал ученик од втор клас! Девојче (14)

---

⁶ Велкова Татјана, Хаџиевска Софка, Насилството како елемент на кривичните дела или начин на секојдневно живеење, Меѓународна конференција Тирана, 2013.

⁷ www.Srbija danas од 17.12.2017-та.

претепано од другар од класот! Убиен тинејџер во Панчево! Страотни сцени во школо: на момче (16) ставиле нож под грло! Дете турнато во тоалет и соблечено голо затоа што несакало да им даде пари! Ужас во основно училиште во Белград: момчиња, две години, присилувале другарка на орален секс! Присилувале другар да им го допира пенисот! Морничава снимка на тепачка во школо во Аранѓеловац: ученици шамараат другарка и врескаат на неа да ги стави рацете во гаќите!” Следи и пример на самоубиство на 14-годишно момче од Ниш, кое извршило самоубиство после осуммесечно малтретирање од соучениците после што било иницирано носење на тнр. Алексов закон со одредби за санкционирање на врсничкото насилство. Покренати биле проекти за спречување на врсничкото насилство, а исто така воведени законски прописи за казнување на родителите на насилните деца.

Кај нас сèуште нема продлабочени и сеопфатни истражувања на врсничкото насилство. Од средствата за јавно информирање добиваме сознанија за одделни случаи на екстремно врсничко насилство, што сметаме дека е само инцидентен случај од огромната темна бројка на овој вид физичко насилство. За другите форми на насилство врз децата, како што се психолошкото или сексуалното насилство вакви известувања скоро и да нема, што не значи дека не постојат. Со студијата „Превенција, идентификација, пријавување, упатување и заштита во случаи на насилство врз деца- преглед на национални механизми за одговор”⁸ се опфатени децата како жртва на семејното насилство и активностите и надлежностите на разните ресори, МВР, МЗ, МО и МТСП во превенцијата на насилството врз најранливата популација. Носителот на проектот,⁹ во студијата идентификува деца жртви на семејно насилство, на трговијата со луѓе, на работна и сексуална злоупотреба, но не и деца сторители или жртви на врсничкото насилство. Со други зборови, овој вид насилство е недоволно познато и истражено. Со оглед на состојбите во опкружувањето, сметаме дека е неопходно координирано организирање на мултидимензионални активности од посочените ресори, а особено поттикнување и помош за надминување на проблемот на наставничкиот кадар и училишните психолози, педагози и социјални работници. Впрочем, цениме дека иницијативата и товарот на примарната превенција треба да лежи токму на овој кадар, од причина што секојдневниот контакт со учениците им дава можност токму тие најблаговремено да го воочат овој вид насилство. Во рамките на овие

---

⁸ I-PORTAL, Презентација на студија „Превенција, идентификација, пријавување, упатување и заштита во случаи на насилство врз деца- преглед на национални механизми за одговор” од 10.05.2018.

⁹ “Националната мрежа против насилство врз жените и семејно насилство”, изработена во партнерство со Канцеларијата на УНИЦЕФ.

активности би требало да бидат вклучени и родителите, особено оние на насилните деца, затоа што е повеќе од сигурно дека и тие носат дел од одговорноста за однесувањето на своите деца.

На ова место ја подвлекуваме врската помеѓу врсничкото насилство и штетното влијание на негативните содржини од интернетот, како и користењето на интернетот при вршење на врсничкото насилство. Дали и колку младите насилници се зависни од интернетот, со други зборови дали интернетманијата се јавува како криминоген фактор, за сега немаме валидни показатели.

Исто така, сметаме дека врсничкото насилство е дел од вкупниот насилнички амбиент, или насилството како начин на секојдневно живеење што подолг временски период егзистира во државата, регионот, па и и пошироко на глобален план. По дефиниција, овој амбиент подразбира висок степен на општествена дезорганизација на националните системи. Ова од причина што според Теоријата за учење и имитација, имитирањето во случај на криминалитетот се манифестира во форма на меѓусебни судири, прелевање и сменување на модата која преминува во навика да се имитира злосторството. Секако на ова теорија би ја надоврзале и психолошката Теорија на фрустрација, која насилството го лоцира во негативното чувство на фрустрација (депривација) како изразито непријатна-тескобна психолошка состојба на некој што е лишен од нешто што силно посакува да го има. Дека поголемиот дел од младата популација е силно фрустриран, сметаме дека не треба посебно да се докажува. Всушност, фрустрирачките чувства се карактеристични за личност во фаза на биолошки, психолошки и социјален раст, развој и созревање. Во прашање се доведува начинот на кој рационално ќе бидат најдени излезни решенија од непријатните чувства кај младите. Тоа секако не смее да биде агресивното однесување!

3. Пристапи за превенција и сузбивањето

Многу е веројатно дека пристапите за превенцијата и сузбивањето на новите социопатолошки појави треба да тргнуваат од нивните извори и текови. Општиот пристап би го означиле како севкупност од државно-правни механизми и законито функционирање на институциите и тоа во сите области од функционирањето на државата. Тие треба да обезбедат услови за нормален живот и солиден социјален статус на граѓаните, со посебна посветеност на

социо-економската состојба на младите. Општиот пристап треба да го содржи и однесувањето и јавните настапи на јавните личности во институциите на системот. Имено, поразително, па дури и трагично е да манифестира било кој вид насилство и меѓусебни пресметки, какви што се случаите во нашата понова историја, а „во име на народот и државата“. Со други зборови, исклучувањето на распламтувањето на негативните страсти, а рационално и одговорно однесување на јавните личности е многу важна компонента од општите напори за сузбивањето на насилството воопшто. Во веќе настанатите околности, единствено одлучната државна реакција на насилството со санкции, може да има превентивно дејство врз останатите граѓани.

Посебниот пристап значи прилагодување, усогласување и координирано постапување на најповиканите субјекти во сузбивањето на токму определената социопатолошка појава, во овој случај на интернетманијата и на врсничкото насилство. Така, креирање на ограничен пристап до интернетот и според време и според содржини би значело најсилната превентивна алатка, особено кај младите.

Во случај пак на врсничкото насилство, семејството, училиштето и образовниот кадар, како и младинските асоцијации и невладиниот сектор мора да изнајдат начин од најрана возраст да ги промовираат и нагласуваат личните и заедничките вредности на секое едно дете. Ова од причина што „непочитувањето, поточно ерозијата на многу вредности и човекови доблести, сè повеќе добива патолошки размери. Така, антипод на вистинољубивоста е лажоманијата, на искреноста-хипокризијата, на реалноста-имагинарен свет заради што се преминува кон бегање од реалноста. Антипод на скромноста е алчноста, што по дефиниција е елемент на организираниот криминалитет итн. Со тоа, вредностите се „преобразуваат“ во нагласени пороци. Нагласената ерозија токму на овие човекови доблести ги предизвикува и директно влијае на социопатолошките појави кои, исто така, сè поинтензивно се мултиплицираат како резултат на длабоката криза на вредности”¹⁰ Би додале: а со тоа и на новите социопатолошки појави.

А кризата на вредностите пак, се случува во услови на веќе масовно застапени и достапни „предизвици“: дрога, алкохол, проституција, трговија со луѓе, интернет, обложување-коцка,

---

¹⁰ Арнаудовски Љупчо, Велкова Татјана, Социјална патологија, Второ изменето и дополнето издание, 2-ри Август С, Штип, 2017, стр..237.

насилство... Овој факт повторно ја потврдува поврзаноста помеѓу класичните и новите појавни форми на социопатолошки појави, што уште повеќе ја отежнува превенцијата и сузбивањето. Имено, како да превенираме врсничко насилство извршено по интернет, кога секој еден млад човек има неограничена достапност до интернет. Или, како да се спречи сексуално насилство над врсниците, кога експлицитни кадри од телевизијата и интернетот, помеѓу кои и оние со детска порнографија се широко достапни, со што децата се уверуваат дека таквото однесување е нормално?! Како, впрочем, да се превенира наркоманијата, кога е лесно достапна во секоја, па и во училишната средина?! Заради сите овие нерешени длабоки противречности, се чини, дека ќе бидат осуетени нашите напори.

Затоа, на општиот и на посебниот пристап мора да се надоврзе индивидуалниот пристап, односно индивидуализација на мерките и постапките кон секое дете и тоа уште при најраното манифестирање на симптоми на насилничко однесување. Овие зафати треба да бидат прилагодени на возраста на детето и несмеат самите да бидат насилни. На школска возраст, сите симптоми треба да бидат третирани координирано од страна на родителите и училишните служби. Дискоординираноста, дури и спротивставеноста на овие примарни субјекти мора да биде исклучена, пред сè, заради штетното рефлектирање врз децата. По правило, координираниот и воедначен индивидуален пристап подразбира висока свест и одговорност од двата субјекти, како и педагошки и професионални способности на наставниот кадар и училишните служби.

Библиографија:

Арнаудовски Љупчо, Велкова Татјана, Социјална патологија, Второ изменето и дополнето издание, 2-ри Август С, Штип, 2017, стр..237.

Blok Dzerarld, American journal of psychiatry, според Media centar Beograd, 2015.

Велкова Татјана, Хаџиевска Софка, Насилството како елемент на кривичните дела или начин на секојдневно живеење, Меѓународна конференција Тирана, 2013.

„Превенција, идентификација, пријавување, упатување и заштита во случаи на насилство врз деца- преглед на национални механизми за одговор” од 10.05.2018.

I-PORTAL, Презентација на студија на Националната мрежа против насилство врз жените и семејно насилство, изработена во партнерство со Канцеларијата на УНИЦЕФ.

www.metro-portal.hr, Kad internet postane bolest.

www.Srbija danas од 17.12.2017-та.

SOME NEW SOCIOPATHOLOGICAL PHENOMENA - FEATURES AND PREVENTION

1.04 Professional Article

**UDK: 343.97:343.85
316.624.3-053.6**

Summary

The manifestations of the sociopathological phenomena today, whether it is personal disorders-sociopathies, social disorders or social illnesses, get new forms and characteristics every day. The basis of all these new forms is the choice of behavior, especially by young people, who is "in fashion" and which, unfortunately, requires a confirmation of their own "superiority" over others. Such unreal and false "superiority" - supremacy, moves towards brutal insubordination, and more frequent are the cases of peer violence, mass imposture and uncivilized behavior, unmotivated or without a justified motive to commit serious crimes, etc. The social reaction to them must be as timely, more comprehensive and effective, given the massiveness and increasing visibility of socially unacceptable social behavior. The author of the paper attempts to analyze some of the new socio-pathological phenomena, internetmania and peer violence, which, although not completely new, are manifested with all the cruelty and irrationality, which shock and amaze the public. Namely, their theoretical elaboration is perhaps the first step towards their full awareness, which creates the conditions for prevention.

Key words: sociopathological phenomena, personal disorders, internetmania, peer violence, prevention.

---

¹¹ Professor at the Faculty for Detectives and Security Sciences, FON University – Skopje.